

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הוצאת דיו וכחול

(ע"ה ב') **משנה:** דיו כדי לכתוב שתי אותיות.

(פ' א') **תנא:** (הוציא דיו בשיעור) שתי אותיות בדיו (יבש), שתי אותיות בקולמוס (כלומר, בכל אופן שמוציאו, שיעור כשתי אותיות). שתי אותיות בקלמריין (בקסת סופר).

בעי רבא: אות אחת בדיו, אות אחת בקולמוס, אות אחת בקלמריין (האם מצטרפים או לא?)¹ תיקו.

אמר רבא: הוציא (דיו כדי כתיבת) שתי אותיות, וכתבן (ברשות הרבים) כשהוא מהלך (אע"פ שלא עמד לפוש, שתיחשב הנחת גופו כהנחת הדיו), חייב. כתיבתן זו היא הנחתן.

ואמר רבא: הוציא (כדי כתיבת) אות אחת וכתבה (ברשות הרבים), וחזר והוציא אות אחת וכתבה (ברשות הרבים), פטור. מאי טעמא? בעידנא דאפקא לבתרייתא, חסר ליה לשיעורא דקמייטא (שכבר התייבש).

(ע"ה ב') (המשך **משנה:**) כחול (צבע לעיניים) כדי לכחול עין אחת.

(פ' א') אמר רב הונא: שכן דרך נשים צנועות כוחלות עין אחת (והשנייה מכוסה).

מיתבי: ר"ש בן אלעזר אומר: כחול, אם לרפואה, כדי לכחול עין אחת. אם לקשט, בשתי עיניים!

(ומתרץ) כי תניא ההיא בעירניות (בנות כפרים, אינן צריכות צניעות כל כך, שאין שחוק וקלות ראש מצוי שם, ועמה מועטין, ואינן מכסות פניהן וכוחלות שתי עיניהן).

שיטות הראשונים

שתי אותיות בדיו: רש"י פירש, שתי אותיות בדיו, שמדובר שהוציא דיו יבש (אבקת דיו)². והרא"ש פירש דבדיו לח מיירי, שנושא אותו בידו. וכתב הרמב"ם (שבת יח,ט), "המוציא דיו על הקלמוס - שיעורו כדי לכתב ממנו שתי אותיות. אבל אם הוציא הדיו בפני עצמו או בקסת - צריך שיהיה בו יתר על זה, כדי שיעלה ממנו על הקלמוס כדי לכתב שתי אותיות."³

גודל הנייר שכותב עליו האותיות: כתב המאירי, יש שואלים, והרי להנחה על מקום ארבעה אנו צריכים! עד שהעמידה בשהנייר רחב ארבעה. ואין נראה כן, אלא שכתבתו מחשיבתו ועושתהו מקום, ואפילו בכל שהוא

1. ואם תאמר יתחייב משום הקולמוס? אינו חייב עליו, משום שהוא טפל לפחות משיעור, ושנינו להלן, צ"ג ב', המוציא אוכלין פחות משיעור בכלי, פטור אף על הכלי מפני שהכלי טפילה לו. רש"י.

2. וכתב הרא"ש (בתוספותיו): ולא נהירא לי, דדיו יבש לא חזי למיכתב ביה, ואין אדם טורח לגבל דיו לכתוב שתי אותיות!

3. כן מפורש בירושלמי (הלכה ג), שכדי להתחייב בקסת צריך שיהיה יותר מהכמות הראויה לשתי אותיות, שכן אי אפשר שיעלה כל הדיו הנמצא בקסת על הקולמוס. והמאירי הביא את הירושלמי, וכתב, ומכל מקום בסוגיא זו אמרו שיעור שתי אותיות, בין בדיו, רצה לומר בפני עצמו, בין בקולמוס בין בקומריין, רצה לומר קסת (כלומר, ודלא כירושלמי). אלא שגדולי המחברים פסקו כדעת הירושלמי, ונראין הדברים. מקורות - רמב"ם (שבת יח,ט). רא"ש (תוספותיו, ד"ה אות).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שמה הנחה. וכעין מה שאמרו מחשבתו משויא ליה מקום. וכן כתב רבינו חננאל⁴.

הנחת טיפה בנייר ללא כתיבה: כתב המאירי, יש אומרים דוקא בכתיבה; אבל בהנחת הטיפה בנייר, פטור, שאין זה הנחה. ויש חולקין לומר שאף זה הנחת הדיו בכדי שיעור שתי אותיות חשובה הנחה.⁵

הוצאת חצי שיעור ועוד חצי שיעור

(פ' א') ואמר רבא: הוציא חצי גרוגרת אחת, והניחה (ברשות הרבים), וחזר והוציא חצי גרוגרת אחת והניחה (ברשות הרבים, בהעלם אחד), ראשונה נעשה כמי שקלטתה כלב או שנשרפה (לפני שנחה) ופטור.

(ומקשה) ואמאי?! הא מנחה (מונחת עדיין ברשות הרבים, וכיון שבהעלם אחד הוציאם, מצטרפים כשנגמרת ההוצאה!) (ומתיר) הכי קאמר: ואם קדם והגביה ראשונה קודם הנחת שנייה, נעשית ראשונה כמי שנקלטתה (ע"י כלב) או שנשרפה, ופטור.

ואמר רבא: הוציא חצי גרוגרת והניחה, וחזר והוציא חצי גרוגרת, והעבירה דרך עליה (על גבי הראשונה), וכגון שהעבירה תוך שלושה (טפחים לחצי הראשון), חייב.

(ומקשה) והאמר רבא: תוך ג' לרבנן (הסוברים קלוטה כמי שהונחה) צריך הנחה על גבי משהו! (ומתיר) לא קשיא, כאן בזרק כאן במעביר (מעביר אינו צריך הנחה, שכן ידו סמוכה לקרקע, ונחשבת כנחה).

תנו רבנן: (1) הוציא חצי גרוגרת, וחזר והוציא חצי גרוגרת - בהעלם אחד, חייב. בשתי העלמות פטור. (2) רבי יוסי אומר: (גם) בהעלם אחד - לרשות אחד חייב, לשתי רשויות פטור⁶ (לפי שרשויות מחלקות).

(ואלו רשויות מחלקות לרבי יוסי) (1) אמר רבה: והוא שיש חיוב חטאת (רשות היחיד) ביניהם. אבל כרמלית, לא. (2) אביי אומר: אפילו כרמלית (מחלקתם). אבל פיסלא, לא. (3) ורבא אומר: אפילו פיסלא. ואזדא רבא לטעמיה, דאמר רבא: רשות שבת כרשות גיטין דמיא⁷.

שיטות הראשונים

חצי שיעור באיסורי שבת: במסכת יומא (ע"ד א') אמרינן דחצי שיעור אסור מן התורה לרבי יוחנן (כיון דחצי לאיצטרופי). במשנה להלן (פרק המצניע, צ"ד א') אמרינן המוציא אוכלין פחות מכשיעור, פטור. דעת רש"י, אור זרוע, מאירי והגהות

4. זה לשונו: כתיבת הנחת. אע"ג דבעיא בהוצאה עקירה מרשות זה והנחה ברשות אחרת על גבי מקום ד', כי היכי דהתם אמרינן ידו של אדם חשובה לו כד' על ד', הכי נמי הכא כתיבתו הנחתו. מקורות - רבינו חננאל (פ' א', ד"ה כתיבתו). מאירי (פ"א א', ד"ה הוציא שתי).

5. מקורות - מאירי (פ"א א', ד"ה הוציא שתי).

6. כתבו תוספות (ד"ה בהעלם): הקשה רבינו תם דאמר בהבונה (ק"ד ב') כתב אות אחת בטבריא, ואות אחת בציפורי, חייב. ונראה לו כגירסת רבינו חננאל: מרשות אחת, חייב. משתי רשויות, פטור. דבעינן עקירה ממקום אחד. ור"י אומר דודאי גבי כתיבה אית לן למימר מחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה דמי. אבל הוצאה לא הויא עד דמייתי תרוייהו לרשות אחד.

7. ולענין גיטין פיסלא רשות לנפשיה הוא, כדאמרן בהזרק (גיטין ע"ז ב'): ההוא גברא דזרק גיטא לדביתו בחצירו, איגנדר גיטא ונפל בפיסלא, ואוקי התם שהשאל לה מקום בחצירו; חד מקום מושלי אינשי, תרי מקומות לא מושלי אינשי.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אשרי, שגם בשבת חצי שיעור אסור מהתורה⁸. ודעת הרמב"ם, לכאורה, שבשבת אסור חצי שיעור מדרבנן⁹.

הוציא חצי שיעור וחזר והוציא חצי שיעור: פסקו רמב"ם, ראב"ה, ריטב"א, וריא"ז, כרבי יוסי שרשיות מחלקות. ופסק הרמב"ם כרבה, שדווקא אם יש חיוב חטאת ביניהן, מחלקת אותן להיחשב רשויות נפרדות¹⁰. וראב"ה וריא"ז פסקו כרבה, דאפילו פיסלא¹¹.

פיסלא: רש"י פירש, עץ שוכב לרחבו של רה"ר, וממלא כל רחבו. ר"י פירש שהוא כרמלית, אלא שהוא מיטלטל¹². וריא"ז פירש, קורת עץ שגבוהה שלושה ואינה רחבה ארבעה¹³.

בהעלם אחד לרשות אחד חייב: הקשה רבינו תם דאמר בהבונה (לקמן ק"ד ב') כתב אות אחת בטבריא ואות אחת בציפורי חייב! ונראה לו כגירסת רבינו חננאל, מרשות אחת חייב, מב' רשויות פטור, דבעינן עקירה ממקום אחד. ודעת ר"י, שיש לחלק בין כתיבה להוצאה¹⁴.

8. ומה שמשמע במספר מקומות שעל חצי שיעור כתיבה ואריגה ועוד, אינו חייב, ואיסורו מדרבנן (ראה תוספתא ביצה פ"ד), אולי צריך לומר דלא חשיב חצי שיעור אלא חצי מלאכה. וכעין מש"כ הריטב"א (שבת ע"ד א'), אחר שהביא פירוש רש"י שחצי שיעור אסור מהתורה: ומיהו במעביר פחות פחות מארבע אמות ליכא אלא איסורא דרבנן כדמוכח בכל דוכתא, דבהא ליכא שום עקירת חפץ ממקומו. עכ"ל. והאריכו האחרונים.

9. כן היא המשמעות הפשוטה בדבריו, שכתב (הל' שבת יח, כג) "המוציא חצי שיעור - פטור. וכן כל העושה ממלאכה מן המלאכות חצי שיעור - פטור." (וראה הל' שבת א, ג). וכ"כ הרבה ממפרשיו. וצריך לומר שמה שפסק שחצי שיעור אסור מן התורה, כרבי יוחנן (הל' מאכלות אסורות, יד, ב), הוא דוקא במידי דאכילה, דלפינן להו מאיסור חלב, דגלי ביה קרא להדיא דחצי שיעור אסור (אחרונים). אמנם ראה בה"ל (שמא, ד"ה על שתי שערות), וברכי יוסף (או"ח שמ, ס"ק א). מקורות - רש"י (שבת ע"ד א'), אהא דאמרין וכי מותר לאפות פחות מכשיעור? וז"ל: נהי דחיוב חטאת ליכא, איסורא מיהא איכא, דקיי"ל חצי שיעור אסור מהתורה. מאירי (ע"ד א'). או"ז (ח"ב, הל' שבת, סי' נט). הגהות אשר"י (ר"פ המוציא יין).

10. ויש להעיר, ממה שפסק הרמב"ם (הל' זכיה ומתנה א, יא) "כל המפסיק רשויות שבת (להיחשב רשויות נפרדות), מפסיק בנכסי הגר (שאם מת הגר ולו שתי שדות, והחזיק אדם באחת ולא בשנייה, והיה הפסק ביניהן, לא קנה השנייה), כגון שהיה בין שתי השדות רשות היחיד או כרמלית." וקשה, שכן פסק בהל' שבת שלענין רשויות שבת רק רשות שחייבין עליה מפסקת, אבל כרמלית לא. וצ"ב.

11. והמאירי כתב, הוציא חצי גרוגרת וכו', כך יראה מסוגיא זו, ולפסוק כדעת חכמים. ומכל מקום גדולי המחברים (=הרמב"ם) פוסקים כרבי יוסי. ויראה לי כן, ממה שטרח רבא לפרש את דבריו. וצ"ב כמי פסק. מקורות - רמב"ם (הל' שבת יח, כד). ריטב"א (שבת צ"ח א', ד"ה מאי). ראב"ה (ח"א, שבת סי' רכד). ריא"ז (הל' א, סעי' ז). מאירי (פ"א א', ד"ה הוציא חצי).

12. ושני ליה לאב"י בין כרמלית המיטלטלת לשאינה מיטלטלת.

13. וראה רבינו חננאל. מקורות - תוספות (ד"ה אבל). ריא"ז (הל' א, סעי' ז).

14. עיין בתוספות החילוק. וביתר פירוט בתוספות הרא"ש: דודאי גבי כתיבה אית לן למימר דמחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה דמי, **דבשעת כתיבה כבר נגמרה המלאכה**, אלא צריך לקרוב שיהו נהגין זה עם זה; אבל הכא דמלאכה דעבד היינו הוצאה, ואינה נגמרת עד דמייתי תרומיהו לרשות אחת.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיעור הוצאת דברים המשמשים לתיקון כלים ולנוי

(ע"ח ב') **משנה:** דבק, (שיעור הוצאתו להתחייב) כדי ליתן בראש השפשף (בראש זמורה כדי שידבק בו העוף כשישב עליו).
זפת (או) וגפרית, כדי לעשות (לסתום¹⁵) נקב. שעוה, כדי ליתן על פי נקב קטן (שבמגופת חבית יין).

(המשך **משנה:**) חרסית (מין טיט¹⁶): (1) כדי לעשות (לסתום) פי כור של צורפי זהב (שהמפוח נכנס בו). (2) רבי יהודה אומר: כדי לעשות פיטפוט (ומסקנת הגמרא שהשיעור הוא כדי לסוד פוטפוט כירה קטנה, ושיעורו קטן משל תנא קמא).
סובין (הפסולת), כדי ליתן על פי כור של צורפי זהב (כמו שעושים הצורפים בעת ההתכה¹⁷).

(פ' ב') **תנו רבנן:** המוציא שיער, כדי לגבל בו את הטיט. טיט (מגובל), לעשות פי כור של צורפי זהב.

(ע"ח ב') (המשך **משנה:**) סיד - (4) כדי לסוד קטנה שבבנות (להשיר שיער).

(פ' ב') **תנא:** כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות (דרכם היה לסוד את כל הגוף להאדימו¹⁸). (2) רבי יהודה אומר: (די שיהא בו) כדי לעשות (לתקן) כלכול (צדע הראש). (3) רבי נחמיה אומר: כדי לסוד אונדפי (מפרש בגמרא, פ' ב', כדי לסמן בסיד כלי העשוי למדידה, או כדי לסוד על המצח להאדימו).

שיטות הראשונים

שיעור הוצאת סיד: פסק הרמב"ם (הל' שבת יח,א) כתנא דמתניתין, ששיעורו כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות.

שיעור הוצאת חומרי יסוד שונים

(פ' ב') **משנה:** אדמה (טיט אדום המשמש לחותמות) - (1) כחותם המרצופין (שקים של סחורה). דברי רבי עקיבא. (2) וחכמים אומרים: כחותם האיגרות (וקטן משיעורו של רבי עקיבא).

(המשך **משנה:**) זבל וחול הדק - (1) כדי לזבל קלח של כרוב. דברי ר"ע. (2) וחכמים אומרים: כדי לזבל כרישא (כרתי, חציר. וקטן מקלח של כרוב). חול הגס - כדי ליתן על מלוא כף סיד. **תנא (בתוספתא):** כדי ליתן על פי כף של סיידין.

(המשך **משנה:**) קנה, כדי לעשות קולמוס (לכתיבה). ואם היה עבה או מרוסס (סדוק, ואינו ראוי לקולמוס, דינו כעצים ושיעורו), כדי לבשל בו ביצה קלה שבביצים, (כשהיא) טרופה (בחושה ומעורבת בשמן, שממהרת להתבשל כך) ונתונה באילפס (במחבת. ולא דווקא ביצה שלמה, שהרי כל שיעורי שבת בכגורגרת, אלא כדמפרש בגמרא חלק מביצת תרנגולת בגודל גרוגרת).

15. מאירי.

16. פיה"מ לרמב"ם. ורש"י פירש לבניה כתושה. ובערוך (ערך חרס א') כתב: מין סיד הוא שחופרים אותו מן הקרקע. ויש מפרשים חרסית שמכתשים אותו ועושים אותו טיט.

17. רמב"ם פיה"מ. ורש"י כתב: במקום שאין פחמין, צורפין זהב באש של סובין.

18. רש"י. וא"כ אינו כמו במשנה שהוא להשיר שיער.

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תנא (בתוספתא): (שיעור הוצאה כדי לעשות) קולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו (של הסופר). בעי רב אשי: קשר העליון (של אמצע היד), או קשר התחתון (של אמצע האצבע)? תיקון.

שיטות הראשונים

שיעור הוצאת אדמה: פסק הרמב"ם (הל' שבת יח,יא) כחכמים, כדי לעשות חותם האגרת.

שיעור הוצאת זבל וחול הדק: פסק הרמב"ם (הל' שבת יח,יא) כחכמים, כדי לזבל כרישה.

שיעור הוצאת קנה: פסק הרמב"ם (הל' שבת יח,ד) כדי לעשות קולמוס המגיע לראשי אצבעותיו¹⁹.

19. לשון הברייטא "המגיע לקשרי אצבעותיו". והסתפקה הגמרא קשר עליון או תחתון. והרמב"ם נקט "ראשי אצבעותיו", כלומר מקום חיבור האצבעות לכף היד, דהיינו קשר עליון, שפסק לקולא שרק בשיעור גדול מתחייב. מפרשי הרמב"ם.